

pregledno izvirno znanstveno delo
prejeto: 1999-11-12

UDK 371.214:323.15 (497.4)

VZGOJA ZA BIVANJE V SKUPNOSTI - IZZIV ZA 21. STOLETJE

Mirko ZORMAN

Zavod RS za šolstvo in šport, Območna enota Koper, SI-6000 Koper, Cankarjeva 5

IZVLEČEK

Prenova slovenskega šolstva je priložnost za premislek o uresničevanju ciljev vzgoje za sobivanje v jezikovno in etnično mešanem okolju in o funkciji posameznih sestavin programa pri tem. V prispevku razmišljam o umeščenosti poučevanja italijanščine v slovenskih vrtcih in šolah v Istri. Cilj prilagoditve vzgojnih in izobraževalnih programov ni zgolj izboljšanje jezikovnih kompetenc, temveč predvsem oblikovanje vrednot sobivanja, te pa presegajo ozke okvire enega samega šolskega predmeta.

Ključne besede: prenova, vzgoja in izobraževanje, sožitje, integracija

EDUCARE ALLA CONVIVENZA IN UNA COMUNITÀ - UNA SFIDA PER IL XXI SECOLO

SINTESI

Il rinnovo della Scuola slovena rappresenta l'occasione per riflettere su come si possano attuare le finalità dell'educazione alla convivenza in un ambiente linguisticamente ed etnicamente misto e sulla funzione delle varie componenti di tale programma. In questo contributo si esamina l'opportunità dell'insegnamento dell'italiano negli asili e nelle scuole slovene dell'Istria. Finalità dell'adeguamento dei programmi sull'educazione e l'istruzione non è soltanto la padronanza linguistica, ma soprattutto la creazione dei valori della convivenza, e questi superano gli stretti ambiti di un'unica materia scolastica.

Parole chiave: rinnovo, educazione e istruzione, convivenza, integrazione

Ob tem ko v državi šolski sistem prilagajamo novim zahtevam in preživele programe na celotni vzgojni in izobraževalni vertikali zamenjujemo s takimi, ki bodo boljše ustrezali zahtevam časa in predvsem uporabnikov vzgoje in izobraževanja, je priložnost, da na novo ovrednotimo tudi pomen in namen prilagoditve vzgojnih in izobraževalnih programov za izvajanje na narodno in jezikovno mešanih območjih. Predvsem je to potrebno v luči spremenjenih družbenih odnosov, odnosov med sosednjimi državami in mednarodnega položaja Slovenije, razvoja in razširjenosti novih tehnologij, med katerimi posebno mesto zavzema razmah informacijske in komunikacijske tehnologije ter stalnega povečevanja števila in raznolikosti medijev ter njihove prisotnosti v vsakdanjem življenju. Vse to je v zadnjem desetletju temeljito spremenilo okolje, v katerem vzgoja in izobraževanje opravljata svoje poslanstvo, spremenjenim okoliščinam je to

rej nujno prilagoditi cilje, vsebine ter metode vzgojnega in izobraževalnega dela. V pričujočem članku se bomo posebej ukvarjali s tistim delom slovenskega šolskega sistema, ki se izvaja na narodno in jezikovno mešanem območju Slovenske Istre v slovenskem jeziku, vključuje pa tudi posebne cilje, ki so namenjeni ohranjanju kulturne raznolikosti na tem območju in vzgoji mladih pripadnikov različnih narodnosti za bivanje v skupnem prostoru.

RAZLOGI ZA PRILAGAJANJE PROGRAMOV IZOBRAŽEVANJA NA NARODNO IN JEZIKOVNO MEŠANIH OBMOČJIH

Ne glede na pravni status in obseg pravic, ki jih posamezna država priznava jezikovnim in drugim manjšinam, je položaj vsake od njih v posamezni evropski državi komajda primerljiv s položajem druge manjšine v

isti državi ali s položajem manjšin v drugih okoljih. Eden od kriterijev, po katerem lahko ocenjujemo pogoje, v katerih deluje skupnost, je nedvomno številčnost manjšine in strnjjenost naselitve njenih pripadnikov. Velikost skupnosti in njena strnjjenost vplivata na to, koliko gospodarskih in družbenih funkcij lahko skupnost izvršuje sama in koliko je za zadovoljevanje svojih osnovnih potreb in vsakdanje življenje odvisna od drugih, predvsem od večine. Številne etnične skupnosti v evropskih državah (nemška v Italiji, švedska na Finskem, katalonska v Španiji, albanska v Srbiji in v Makedoniji itd.) so manjšina le v okviru celotne države, na ožjem območju, kjer živijo, pa predstavljajo večino, zato njeni pripadniki lahko razmeroma avtonomno zagotavljajo izvrševanje večine ekonomskih in javnih funkcij. Do neke mere velja to celo za manjše skupnosti, ki živijo strnjeno (predstavljajo večino v lokalnem okolju) in po teritorialnem načelu avtonomno izvršujejo vsaj del svojih funkcij (retoromanske skupnosti v švicarskem kantonu Graubünden, nekatere slovenske občine v Italiji). Drugačen je položaj manjših skupnosti, katerih pripadniki živijo razpršeni na ozemlju s prevladujočim večinskim prebivalstvom. Odvisnost pripadnikov manjšine od večine je v tem primeru mnogo večja in njen položaj toliko bolj odvisen od tega, koliko pravic je manjšinski skupnosti pripravljena priznati in zagotoviti večina in se tudi aktivno zavzemati za njeno ohranitev in razvoj. Eden od pogojev, da pripadniki manjšine kot posamezniki lahko uveljavljajo svoje pravice v javnem življenju, je tudi ta, da pripadniki večine, ki opravljajo javne funkcije, obvladajo jezik manjšine. Na narodno mešanih območjih priznava Slovenija jezikoma avtohtonih narodnih skupnosti status uradnega jezika z ustavno normo, z akti lokalnih skupnosti pa so pravice pripadnikov skupnosti in obveznosti drugih v zvezi z uresničevanjem pravice do uporabe njihovega jezika v skladu z 61. členom Ustave Republike Slovenije še podrobneje opredeljene. Da bi bile te norme uresničljive v praksi, je bilo v preteklosti potrebno zagotoviti visoko stopnjo dvojezičnosti vsega prebivalstva na teh območjih. K uresničevanju tega cilja v Slovenski Istri nedvomno prispevajo pogosti prekomajni stiki, vse pomembnejši vir znanja so mediji, zlasti televizija, temeljno znanje pa zagotavljajo vrtci in šole na narodno mešanem območju.

VKLJUČITEV ITALIJANŠČINE KOT UČNEGA PREDMETA V ŠOLE S SLOVENSKIM UČNIM JEZIKOM V PREDMETNIKE

Italijanščina kot obvezni učni predmet se je na vseh stopnjah izobraževanja postopoma uveljavljala vse od leta 1959. V 19. členu Zakona o osnovni šoli iz leta 1980 najdemo določilo: "V osnovnih šolah na območjih, kjer živijo pripadniki slovenskega naroda in pripadniki italijanske narodnosti in so s statutom občin opredeljena kot narodnostno mešana območja, se za poglab-

ljanje enakopravnega sožitja med pripadniki slovenskega naroda in italijanske narodnosti in za razvijanje dvojezičnosti učenci obvezno učijo jezika italijanske narodnosti, učenci italijanske narodnosti pa slovenskega jezika." Podobna določila najdemo v Zakonu o vzgoji in varstvu predšolskih otrok (Uradni list SRS št. 5/80) in v Zakonu o usmerjenem izobraževanju (Uradni list SRS št. 1/80). Poučevanje italijanščine v šolah s slovenskim jezikom na narodno mešanem območju Slovenske Istre je bilo tako zagotovljeno na vseh preduniverzitetnih stopnjah. Na narodno mešanem območju je italijanščina ohranila status obveznega učnega predmeta tudi ob sprejemanju nove šolske zakonodaje v letu 1996 (vse Uradni list Republike Slovenije 12/96). Opredelitve italijanščine kot obveznega učnega predmeta najdemo v zakonih, ki urejajo osnovno in srednjo šolo, Zakon o vrtcih pa določa, da se "v vrtcih, v katerih vzgojno delo poteka v slovenskem jeziku, otroci seznanjajo z italijanskim jezikom." Cilj teh določil je zagotoviti ustrezno raven in razširjenost znanja italijanskega jezika, kar je pogoj za uresničevanje temeljne pravice pripadnikov narodne skupnosti do javne uporabe maternega jezika oz. izvrševanja tistih določil ustave, zakonov in posebnih predpisov, ki zagotavljajo uresničevanje te pravice. Taka zakonska norma presega zahteve tako haaških priporočil glede pravic narodnih manjšin na področju izobraževanja kot priporočil iz Osla glede jezikovnih pravic narodnih manjšin, vendar posredno omogoča uresničevanje nekaterih konkretnih določil kot npr. določil, da "morajo imeti pripadniki narodnih manjšin ustrezne možnosti uporabe svojega jezika v komunikaciji z upravnimi organi" (točka 14 priporočil iz Osla) ali da "mora država zagotoviti, da bodo v regijah in krajih, kjer so pripadniki narodne manjšine prisotni v pomembnejšem številu, voljeni predstavniki regijskih in krajevnih vladnih teles med svojim delovanjem, povezanim s temi telesi, znali uporabljati tudi jezik narodne manjšine" (točka 15).

V parlamentarnem postopku sprejemanja šolske zakonodaje se je v razpravi o sedanjem 8. členu Zakona o gimnazijah in vsebinsko enakem 8. členu Zakona o poklicnem in strokovnem izobraževanju (v tretjem odstavku oba določata obvezno poučevanje italijanščine) del strokovne javnosti zavzemal za rešitev, ki bi temeljila na individualni odločitvi vsakega posameznega učenca oz. dijaka, šola pa bi obvezno nudila možnost učenja italijanskega jezika vsaj na dveh ravneh zahtevnosti. Predlog je temeljil na predpostavki, da osnovno znanje italijanskega jezika, ki je potrebno za komunikacijo med pripadniki večine in manjšine zagotovi osnovna šola, le-ta tudi oblikuje temeljne vrednote, ki se odražajo v odnosu posameznika do manjšin in konkretno do pripadnikov drugega naroda v lastnem okolju. Ob vstopu v srednjo šolo naj bi bili mladi že sposobni avtonomnega odločanja, odločitev za učenje italijanščine ali proti njej bi vsaj deloma opredeljevala posameznikove

možnosti zaposlitve po končanem šolanju. Učenci in dijaki, ki bi se prostovoljno odločili za učenje italijanščine, bi bili za to notranje motivirani in predvidoma uspešnejši. Predlagano določilo bi bilo ustrežnejše tudi za tiste, ki se v šole na narodno mešanem območju vključujejo iz drugih regij in po končanem šolanju odhajajo v druga okolja. Predlogu se je odločno zoperstavila italijanska skupnost, ker naj bi sprejetje take rešitve pomenilo zmanjševanje prej pridobljenih pravic. Podobno stališče je maja 1995 zavzela tudi delegacija Republike Italije v mešani skupini strokovnjakov, ki je pripravljala dogovor o uresničevanju pravic manjšin na podlagi Sporazuma o kulturnem sodelovanju med Slovenijo in Italijo, čeprav Italija v šolah z italijanskim jezikom na svojem ozemlju slovenščini ne posveča skoraj nikakršne pozornosti. Razprave so precej zanimanja vzbudile tudi v širši javnosti. Prevladalo je stališče, da je učenje jezika manjšine tudi na ravni srednje šole treba še naprej zagotavljati z zakonom.

PRILAGAJANJE VZGOJNIH IN IZOBRAŽEVALNIH PROGRAMOV ZA IZVAJANJE NA NARODNO MEŠANEM OBMOČJU

Zaradi razlik v predmetnikih in nekaterih posebnih ciljev vzgoje in izobraževanja v vrtcih in šolah na narodno mešanih območjih se posamezni programi deloma razlikujejo od tistih, ki veljajo za vso državo. V fazi sprejemanja novih programov je bila slabost dosedanjih postopkov v tem, da so se programi za izvajanje na narodno mešanih območjih pričeli prilagajati šele, ko so bili že sprejeti splošno veljavni programi, prilagoditev programa za izvedbo na narodno mešanih območjih je navadno pomenila zgolj integracijo dvojezičnega pouka ali poučevanja slovenščine in italijanščine v temeljni predmetnik. Posegi v predmetnik so bili zlasti v usmerjenem izobraževanju pogosto nasilni in nenaravni, šolam so povzročali velike organizacijske težave, včasih je bil celo ogrožen izobrazbeni standard pri nekaterih temeljnih predmetih in s tem možnosti nadaljnega izobraževanja učencev in dijakov. Problem je postajal pereč zlasti zaradi vse večje selektivnosti na prehodih med stopnjami izobraževanja in še posebej ob uvajanju skupinskih eksperimentalnih in internih oblik zaključnega preverjanja znanja. Priložnost za odpravo najočitnejših razlik v predmetnikih je bila ponujena ob ukinitvi nekaterih predmetov (srbohrvaščina) v osnovni šoli in ob posodobitvi srednješolskih programov po odpravi usmerjenega izobraževanja (samoupravljanje s temelji marksizma, osnove tehnike in proizvodnje, delovna praksa). Za osnovno šolo s slovenskim jezikom se je v praksi uveljavila povečana delovna obremenitev učencev, v srednjih strokovnih šolah ima italijanščina večinoma status drugega jezika in hkrati drugega tujega jezika, v poklicnih šolah pa se zaradi poučevanja podobno kot v osnovni šoli povečujejo delovne obremenitve učencev in vajencev.

Ob pripravljanju programov na podlagi nove zakonodaje smo na koprski enoti Zavoda Republike Slovenije že ob začetku aktivnosti zavzeli stališče, da je treba programe za izvedbo na narodno mešanih območjih sprejemati vzporedno s temeljnimi programi kot posebne programe s specifičnimi cilji in pričeli na to opozorjati pristojne organe (vodstvo Zavoda, Ministrstvo za šolstvo in šport, Nacionalni kurikularni svet). Težko je oceniti, koliko so prav ta opozorila dosegla svoj namen, vsekakor je Nacionalni kurikularni svet imenoval posebno komisijo za šolstvo narodnosti, katere prvotna naloga je bila priprava programov za izvajanje v dvojezičnih šolah in v šolah z italijanskim jezikom. Po opozorilu, da je treba posebne programe pripraviti tudi za šole s slovenskim jezikom, je komisija razširila svoje področje dela in se preimenovala v Kurikularno komisijo za šolstvo v narodno in jezikovno mešanih okoljih. Taka odločitev je omogočila celostno obravnavo problematike šolstva v narodno mešanih okoljih in oblikovanje skupnih ciljev prenovitve programov šolstva v teh okoljih. Osnovna izhodišča za delo komisije je ob imenovanju pripravila predsednica dr. Albina Nečak Lük. Dopolnjena izhodišča za prenovitve vzgojno-izobraževalnih programov je komisija sprejela na seji 22. 12. 1997. Opredeljujejo obseg prilagoditev, ki naj zagotovijo "enakopraven razvoj italijanske in madžarske narodne skupnosti s slovenskim narodom" in obsegajo:

- podrobnejšo razčlenitev ciljev programa vzgoje in izobraževanja,
- podrobnejšo razčlenitev programa, pogoje za vključitev in dokončanje šolanja,
- prilagoditve predmetnika, prilagoditve učnih načrtov, katalogov znanj in izpitnih katalogov,
- posebno pozornost namenjajo zagotavljanju učbenikov in učil.

Izhodišča opredeljujejo posebne cilje vzgoje in izobraževanja v narodno in jezikovno mešanih okoljih:

"Poleg ciljev, določenih s predpisi na področju vzgoje in izobraževanja, uresničuje vzgoja in izobraževanje na narodno mešanih območjih še cilje, ki prispevajo h kakovosti življenja na narodnostno mešanih območjih. Poudarjeni so cilji, ki se ujemajo z načeli mednarodne skupnosti ter z univerzalnimi in regionalnimi dokumenti o pravicah manjšin. Naravnani so k ohranjanju in razvijanju jezikovne in kulturne identitete pripadnikov italijanske ter madžarske narodne skupnosti, k pospeševanju medkulturnega sporazumevanja (komunikacije) ter integracije, k vzpostavljanju razumevanja in sožitja med pripadniki slovenskega naroda in italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti.

Ti cilji so:

- ohranjanje in razvijanje italijanskega in madžarskega jezika ter kulture italijanske in madžarske narodne skupnosti,
- razvijanje jezikovnih zmožnosti in sposobnosti v prvem in drugem jeziku,

- razvijanje vedenja o naravni, kulturni in zgodovinski dediščini italijanske in madžarske narodne skupnosti ter njihovih matičnih narodov,
- razvijanje zavesti o pripadnosti italijanski oziroma madžarski narodni skupnosti ter razvijanje lastne kulturne tradicije,
- vzgajanje za spoštovanje in razumevanje narodne in kulturne drugačnosti, za sodelovanje med pripadniki slovenskega naroda in pripadniki italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti ter s tem za razvijanje sposobnosti za življenje in sobivanje v narodno in jezikovno mešanem prostoru, seznanjanje s položajem narodnih skupnosti v sosednjih državah ter
- vzpostavljanje vezi s pripadniki in ustanovami teh skupnosti."

Težišče dela je bilo v skladu z usmeritvami na prvem sestanku na programu osnovne šole, komisija pa je sprejela tudi več predlogov prilagoditev predmetnikov za gimnazije ter srednje strokovne in poklicne šole.

Pred odločanjem o prilagoditvah programa osnovne šole je komisija v sodelovanju z Zavodom za šolstvo, Področno kurikularno komisijo za osnovno šolo, Uradom za šolstvo in Ministrstvom za šolstvo in šport dne 24. septembra 1997 pripravila javno razpravo o izhodiščih svojega dela in izhodiščih za prilagoditev programov, na katero so bili povabljeni strokovni delavci šol in številni predstavniki narodne skupnosti, lokalnih skupnosti, društev, ki imajo svoje interese na področju vzgoje in izobraževanja. Stališča glede prilagoditev za izvajanje v šolah s slovenskim jezikom v Slovenski Istri lahko strnemo v naslednjih alineah:

- Življenje na narodno mešanem območju je bogastvo, ki ponuja več možnosti izobraževanja, zato naj učenci sprejmejo večje obremenitve.
- Zaradi poučevanja italijanskega jezika naj se ne zmanjšuje niti obseg vzgojnih predmetov v prvem triletju niti število ur, ki so namenjene delu oddelčne skupnosti v drugem in tretjem triletju.
- Zakon o posebnih pravicah pripadnikov italijanske in madžarske narodnosti na področju vzgoje in izobraževanja naj tudi za šole s slovenskim jezikom v vseh treh izobraževalnih obdobjih omogoči preseganje dovoljenih obremenitev učencev s poukom za največ dve uri tedensko.
- Dovolj naj se taka odstopanja od določil glede izvajanja izbirnih predmetov v tretjem triletju, ki bodo učencem omogočala izbiro drugega tujega jezika.
- V celotnem prvem triletju naj poučujeta hkrati dva učitelja razrednega pouka.
- Poučevanju italijanskega jezika je treba nameniti posebno skrb.
- Pouk italijanskega jezika v prvem triletju naj poteka v krajših časovnih enotah.

Na odločanje komisije je pomembno vplivalo dogajanje v Področni kurikularni komisiji za osnovno šolo. V prvotnih predlogih smo v prepričanju, da je vsaj del

ciljev nekaterih predmetov mogoče uresničevati pri italijanščini, predvideli manjše število ur teh predmetov, kot jih opredeljuje nacionalni kurikulum za osnovno šolo. Upravičeno je bilo pričakovati, da bi tak predlog v Področni komisiji za osnovno šolo znova razvnel stara nasprotja, zato je bil v skladu s prej navedenimi stališči s posveta v Kopru sprejet predlog predmetnika osnovne šole, ki se od splošno veljavnega razlikuje samo v tem, da predvideva dve uri pouka italijanskega jezika tedensko v vsakem razredu. Področna kurikularna komisija za osnovno šolo je tak predmetnik sprejela, potrdil ga je tudi Nacionalni kurikularni svet. Strokovni svet za splošno izobraževanje je na seji 17. 12. 1998 določil predmetnik skupaj z ostalimi prilagojenimi predmetniki in ministru predlagal, "da ga sprejme in uveljavi v tistih delih, ki so skladni z veljavno zakonodajo, oziroma sproži postopek za potrebne prilagoditve." Sklep pomeni, da je predmetnik mogoče izvajati v prvem razredu osnovne šole, v ostalih razredih pa šele, ko bo za to sprejeta ustrezna zakonska podlaga ali pa bo obseg pouka posameznih predmetov v nasprotju s stališči potrebno zmanjševati. Ko bo splošni del programa osnovne šole v celoti izvedljiv, bo vanj potrebno vnesti cilje, ki so navedeni v izhodiščih dela komisije.

Prilaganje predmetnikov srednje šole, ki vsebujejo drugi tuji jezik, je bilo razmeroma nezahtevno. S priporočilom, naj šola poleg učenja italijanščine dijakom, ki to želijo, omogoči tudi učenje drugega tujega jezika, ima italijanščina status drugega jezika in drugega tujega jezika. Tudi pri prilaganju predmetnikov drugih programov ni bilo večjih težav. V splošnem delu prilagojenih programov so kot posebni cilji prilagojenega programa navedeni ustrezni cilji iz izhodišč dela kurikularne komisije za šolstvo v narodno in jezikovno mešanih okoljih. Program vsebuje tudi osnovna navodila za vključevanje dijakov v začetni ali v nadaljevalni pouk italijanščine.

Komisija je presodila, da za uresničevanje ciljev prilagojenih programov prilaganje učnih načrtov posameznih predmetov ni potrebno, saj ciljna naravnost učnih načrtov in avtonomija šole ter učitelja kot cilj in načelo prenove omogočata izbor vsebin, ki ob siceršnjih ciljnih programa uresničujejo tudi navedene posebne cilje.

UVELJAVLJANJE IN URESNIČEVANJE ŠIRŠIH VZGOJNIH CILJEV V ŠOLAH V NARODNO IN JEZIKOVNO MEŠANIH OKOLJIH

Najpomembnejši cilj prizadevanj za uresničevanje pravic manjšin je preprečevanje nasilja v medsebojnih odnosih med posamezniki in v mednarodnih odnosih. Pojasnila v uvodu k obema priporočiloma o pravicah manjšin poudarjajo skrb Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi za "preprečevanje konfliktov na najzgodnejši stopnji". S tem ciljem je bila ustanovljena

funkcija visokega komisarja za narodne manjšine, v uvodu je tudi izrecno navedeno, da je bil mandat oblikovan pretežno kot reakcija na položaj v nekdanji Jugoslaviji. Pozornost visokega komisarja in številnih strokovnjakov, ki so sodelovali z njim pri pripravi priporočil, je bila usmerjena predvsem v situacije, kjer je večinski narod ene države v sosednji državi v položaju manjšine, in sicer s posebnim poudarkom na državah v tranziciji k demokraciji.

Podobna izhodišča najdemo tudi v poročilu Mednarodne komisije o izobraževanju za enaindvajseto stoletje, ki je bilo leta 1996 pripravljeno za UNESCO in v Sloveniji objavljeno pod naslovom "Učenje - skriti zaklad". Poročilo navaja kot eno od napetosti, ki jo bo treba premostiti v naslednjem stoletju. "*Napetost med nujno tekmovalnostjo in skrbjo za enakopravne možnosti*: to je klasično vprašanje, ki se že od začetka stoletja zastavlja nosilcem ekonomskih in socialnih, pa tudi šolskih politik. To vprašanje je bilo tu pa tam že rešeno, a nikoli za dolgo. Danes si Komisija upa trditi, da odgovorni zaradi pritiska tekmovalnosti pozabljajo na svoje poslanstvo, ki mora biti usmerjeno v zagotavljanje možnosti vsakemu posamezniku, da popolnoma izkoristi svoje zmožnosti. To je Komisijo vodilo, da je v okviru tega poročila znova presojala in posodobila pojem vseživljenjskega izobraževanja, v katerem naj bi bile usklajene tri sile: tekmovalnost, ki spodbuja, sodelovanje, ki daje moč, in solidarnost, ki združuje" (Delors et al., 1996, 17). Poročilo se k preprečevanju nasilja in k neželenim posledicam tekmovalnosti vrača v obravnavi tretjega od predlaganih stebrov izobraževanja pod naslovom Učiti se, da bi znali živeti v skupnosti in eden z drugim. "Dejansko se je tekmovalnost sprevrgla v neusmiljeno gospodarsko vojno ter v napetost med bogatimi in revnimi, kar razdvaja narode in svet ter še poostruje zgodovinska rivalstva. Na žalost pa vzgoja in izobraževanje z napačno razlago pojma tekmovalnosti včasih tako ozračje pomaga vzdrževati. /.../ Kot vse kaže, morata torej vzgoja in izobraževanje vsebovati dva dopolnjujoča se pristopa: na prvi stopnji postopno odkrivanje drugih, na drugi, in to skozi vse življenje, pa vključevanje v skupne naloge, kar je, kot se zdi, učinkovito, če se želimo latentnim sporom izogniti ali jih razrešiti" (Delors et al., 1996, 85).

Cilji, ki jih je svojih izhodiščih opredelila Kurikularna komisija za šolstvo v narodno in jezikovno mešanih okoljih, šole in vrtce v tem okolju nedvoumno usmerjajo v iskanje poti za medsebojno spoznavanje in sodelovanje. Tudi v izhodiščih kurikularne preнове opredeljene temeljne vrednote, ki "določajo kontekst, v katerem naj bi razreševali probleme izobraževanja in učenja", močno podpirajo uresničevanje ciljev šole v narodno in jezikovno mešanih območjih, še posebej so cilji naravnani k oblikovanju vrednot:

1. **enakost možnosti** v izobraževanju za vse posameznike in različne družbene skupine,

2. **strpnost in solidarnost** kot vsebini in kot načina izobraževanja,
3. **nacionalna identiteta in odprtost za mednarodno sodelovanje.**

ODPRAVLJANJE POMANJKLJIVOSTI

Tako zasnovani cilji vzgoje in izobraževanja v narodno in jezikovno mešanem okolju se bistveno razlikujejo od namena, s katerim je bilo kot obvezno določeno poučevanje italijanščine v šolah s slovenščino kot učnim jezikom. Poučevanje drugega jezika/jezika okolja nedvomno lahko prispeva k ustvarjanju pogojev za komunikacijo med pripadniki večinskega naroda in pripadniki manjšinske skupnosti, za uresničevanje tako kompleksnih ciljev, kot smo jih navedli (in so jih opredeljevali zakoni iz leta 1980), pa je potrebna načrtna aktivnost celotne organizacije (vrtca ali šole) in intenzivno sodelovanje z okoljem. Spodbujanje in usklajevanje teh aktivnosti je predvsem naloga vodstva, pomembno vlogo v načrtovanju pa imajo tudi strokovni organi, predvsem učiteljski oziroma vzgojiteljski zbor in strokovni aktivni.

Na uresničevanje posameznih ciljev vzgoje in izobraževanja pomembno vplivajo razmere, v katerih poteka izvedba programa, med katere nedvomno spada tudi organizacija šole. V Slovenski Istri smo se iz različnih razlogov odločili za izobraževanje pripadnikov italijanske skupnosti, ki je ločeno od vzgoje in izobraževanja večine. V segregirani obliki vzgoje in izobraževanja glede na narodnost se nedvomno lažje uresničuje temeljno poslanstvo vzgojnih in izobraževalnih organizacij, katerih soustanovitelj je Samoupravna skupnost Italijanov - so porok ohranjanja jezika narodne skupnosti. Ta oblika preprečuje vdor večinskega jezika v labilne govorne položaje vsaj v času pouka in najbolj omogoča ustrezen razvoj jezikovnih kompetenc otrok ter drugih ciljev ohranjanja identitete pripadnikov manjšine. Kakor vsaka rešitev ima tudi ta svoje prednosti in slabosti, prav tem pa smo v skrbi za uresničevanje temeljnih ciljev posvečali premalo pozornosti.

Ena od osnovnih pomanjkljivosti segregiranega sistema izobraževanja posebnih skupin na splošno je, da neposredno ne omogoča odkrivanja in spoznavanja drugih. Znano je, da šola ne uresničuje le izobraževalnih ciljev, temveč je za mlade predvsem pomembno zadovoljevanje temeljnih človekovih potreb, med katerimi imata zanesljivo pomembno mesto (po Maslowu) potrebi po sprejetosti in potrditvi ali (Glasser) po ljubezni in zabavi. Te potrebe se v veliki meri uresničujejo v družbi vrstnikov. Šola pri tej socializaciji opravlja pomembno funkcijo, mladi (naraščajoče s starostjo) jo postavljajo na prvo mesto med svojimi prioritetai - šola jim pomeni predvsem kraj druženja (Fullan, 1996). Socialne vezi, ki se stkejo v šoli, se ohranjajo tudi v izvenšolskem življenju, pogosto trajajo vse življenje in se z leti še krepijo.

Segregacija torej pomeni zmanjševanje možnosti najbolj naravnega vzpostavljanja medosebnih zvez. Manj je tudi priložnosti za učenje vživljanja v čustva drugih, kar je prav tako pomembno "saj to obrodi sadove, ki se kažejo v družbenih odnosih skozi vse življenje. Ko mlade na primer naučimo, kako naj se vživljajo v poglede drugih etničnih ali verskih skupin, se tako lahko izognemo nerazumevanju, ki poraja sovraštvo in nasilje pri odraslih" (Delors et al., 1996, 85).

Če iskreno želimo uresničevati s prenovo opredeljene cilje, bo kompenzacija negativnih učinkov segregirane oblike vzgoje in izobraževanja v prihodnje pomembna naloga tako šol z italijanskim kot šol s slovenskim jezikom v narodno in jezikovno mešanem okolju Slovenske Istre. Slovenske šole lahko same, neodvisno od svojih partnerjev v okolju, zagotovijo predvsem kognitivni vidik odkrivanja drugih. Učni načrti na vseh stopnjah izobraževanja zanesljivo ponujajo dovolj priložnosti za spoznavanje italijanske zgodovine, umetnosti in dosežkov na različnih znanstvenih področjih, mnogo izzivov in priložnosti za vključevanje ustreznih vsebin v pouk pa ponuja tudi neposredno okolje. Izbira ustreznih vsebin, ki uresničujejo cilje vzgoje za življenje v skupnosti, mora postati ena od sestavin letne priprave učiteljev, koordinaciji pa bi moral biti namenjen poseben sestanek učiteljskega zbora šole, s katerim bi preprečili podvajanja in vrzeli. Cilje afektivnega razvoja otrok in mladostnikov pa je mogoče uresničevati le v neposrednem

živem stiku med pripadniki različnih skupin. V prihodnje bi bilo zato nujno intenzivirati sodelovanje šol s slovenskim in šol z italijanskim jezikom pri uresničevanju programov in učnih načrtov. Priložnosti za sodelovanje nudijo v osnovni šoli predvsem dnevi za dejavnosti, ki bi jih šole lahko brez večjih težav načrtovale in izvedle skupaj, učenci bi se lahko izmenjavali pri interesnih dejavnostih, sodelovali v projektih itd. Izmenjave učencev in učiteljev so ena od osrednjih oblik, s katerimi medsebojno spoznavanje (med oddaljenimi narodi) spodbujamo v mednarodnih programih sodelovanja, torej ni razloga, da ne bi postale tudi ena od stalnih oblik sodelovanja med šolami v skupnem okolju.

Ustvarjalnost učiteljev in drugih strokovnih delavcev v šolah na številnih področjih dejavnosti dokazuje, da so sposobni uresničevati zelo raznovrstne cilje vzgoje in izobraževanja. Temeljni pogoj za kakovostno izvedbo učnega načrta je odnos učitelja do konkretnega problema in njegovo lastno prepričanje, ki se odraža v večji ali manjši sprejetosti cilja. Globlje spremembe vzgojnega in izobraževalnega dela so mogoče (Fullan, 1996) le, če imajo ustrezno podlago v vrednotah učiteljev. Temu bo treba posvečati ustrezno pozornost v diplomskem izobraževanju, oblikovati pa bo potrebno tudi posebne programe v okviru sistema stalnega strokovnega popolnjevanja učiteljev, ki bi bili privlačni tako za učitelje v narodno in jezikovno mešanih okoljih kot za tiste v drugih okoljih.

EDUCATION FOR HABITATION IN SOCIETY - A 21ST CENTURY CHALLENGE

Mirko ZORMAN

National Education Institute, Regional Office Koper, SI-6000 Koper, Cankarjeva 5

SUMMARY

The reform of the Slovene school system provides an opportunity to reconsider the aims of education for peaceful co-existence in the ethnically mixed environment and the functions of individual elements of the curriculum within it. In the paper I discuss the position of Italian as a school subject in Slovene schools in Istra. The aim of specific curricula is not merely to improve language competences, but primarily to create the values of co-existence, which go beyond the restricted potentials of a single school subject.

Key words: school reform, education, instruction, co-existence, integration

VIRI IN LITERATURA

Delors, J. et al. (1996): Učenje - skriti zaklad. Ljubljana, Ministrstvo za šolstvo in šport.

Fullan, M. G. (1996): The New Meaning of Educational Change. London, Cassel Educational Limited.

Gradiva Kurikularne komisije za šolstvo v narodno in jezikovno mešanih okoljih.

Nacionalni kurikularni svet. Izhodišča kurikularne pre-nove.

The Hague Recommendations Regarding the Education Rights of National Minorities & Explanatory Note (1996). The Foundation on Inter-Ethnic relations.

The Oslo Recommendations Regarding the Linguistic Rights of National Minorities & Explanatory Note (1998). The Foundation on Inter-Ethnic relations.

Ustava Republike Slovenije. Uradni list Republike Slovenije, 33/91.

Zakoni s področja vzgoje in izobraževanja. Uradni list SRS, Uradni list RS.